

Michael William Laundry
mwmklaundry@gmail.com

Vår ref.: 2019-237

Deres ref.:

Dato: 14.02.2020

Uttalelse om forskning på formidling ved Bergen Assembly 2019

Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH) er et rådgivende organ som arbeider for å fremme god og etisk forsvarlig forskning. NESH er faglig uavhengig og avgjør selv hvilke saker komiteen tar opp til behandling. Uttalelser fra NESH er kun veiledende, og ikke bindende eller sanksjonerende i juridisk forstand. Forskere og forskningsinstitusjoner har et selvstendig ansvar for å sikre at forskningen de utfører er god og etisk forsvarlig.

16. september 2019 mottok NESH en henvendelse fra Michael William Laundry (henvender). Før sommeren 2019 ble han ansatt ved Bergenstriennalen AS som formidler på et prosjekt i forbindelse med Bergen Assembly 2019 (BA). Etter hvert ble det klart for henvender at det også pågikk et forskningsprosjekt finansiert av Kulturtanken (KT), hvor andre kolleger skulle forske på denne formidlingsaktiviteten. Han stilte spørsmål ved personvern og forskningsetikk i dette prosjektet, men opplevde ikke å bli hørt, verken av direktør eller prosjektleder. Etter flere runder med møter og diskusjoner for å opplyse saken, valgte han til slutt å si opp sin stilling.

På anmodning fra henvender valgte NESH å ta saken til behandling på møte 13. desember 2019. I den forbindelse ble det innhentet informasjon fra både KT (ved Ståle Stenslie, avdelingsleder FoU) og BA (ved Ingrid Haug Erstad, konstituert direktør). I etterkant av møtet ble det også innhentet informasjon fra prosjektleder Anne Szefer Karlsen, som er professor ved Fakultet for kunst, musikk og design (KMD), Universitetet i Bergen (UiB, 75 prosent), og ansatt i en bistilling (35 prosent) som forskningsleder og seniorrådgiver ved BA.

Bakgrunn

Saken er noe komplisert fordi den involverer mange aktører med ulike oppfatninger, interesser og ansvarsområder.

[Bergenstriennalen AS](#) er et kommunalt eid aksjeselskap som blant annet arrangerer [Bergen Assembly 2019](#), beskrevet på nettsidene som «en periodisk modell for kunstnerisk produksjon og forskning bygget opp av en rekke offentlige arrangementer som finner sted hvert tredje år i Bergen». Her blir kjente kuratorer engasjert, sammen med en bredt sammensatt arbeidsgruppe, for å utforske ulike temaer og konsepter. Triennalen ble arrangert i perioden fra 5. september til 11. november 2019 og omfattet en rekke utstillinger og arrangementer omkring temaet «Actually, the Dead Are Not Dead». I forbindelse med Bergen Assembly 2019 ble det også laget en egen formidlingsplan.

[Kulturtanken – Den kulturelle skolesekken](#) ble etablert i 2016 og er Kulturdepartementets egen etat for kunst og kultur til barn og unge i skolen. Etaten har ansvar for ordningen Den kulturelle skolesekken (DKS), som er kjernen i regjeringens politikk for kulturformidling til barn og unge. [Mandatet](#) fra 2017, fastsatt av Kulturdepartementet og Kunnskapsdepartementet i felleskap, sier blant annet at institusjonen skal: «Basere sitt arbeid på forsknings-, forsøks- og utviklingsarbeid. Initiere forsknings- og utviklingsarbeid, og stimulere til og samarbeide med ulike fagmiljøer om slikt arbeid på regionalt og nasjonalt nivå». Derfor har etaten en egen FoU-avdeling, ledet av avdelingsdirektør Ståle Stenslie.

[Universitetet i Bergen ved Fakultet for kunst, musikk og design](#) er involvert som en samarbeidspartner i søknaden fra BA til KT. I dette samarbeidet har Anne Szefer Karlsen en dobbeltrolle, ved at hun både er professor ved fakultetet og ansatt i en bistilling ved BA.

Bergen kommune og Hordaland fylkeskommune er involvert som finansiører av DKS-prosjektet.

For NESH er saken interessant fordi den reiser flere prinsipielle spørsmål knyttet til samarbeidsprosjekter mellom offentlige myndigheter og ulike institusjoner som driver med forskning, formidling og undervisning. Saken er også viktig fordi diskusjonen om forskningsetikk den fikk såpass alvorlige følger for henvender, som til slutt sa opp. Komiteen går

ikke inn på selve prosessen som førte til oppsigelsen. Henvender har fremsatt påstander om rolleblanding knyttet til prosjektets finansiering og organisering, men det hører mer naturlig inn under andre institusjoners mandat å vurdere slike spørsmål i denne saken. NESH avgrenser altså saken til forskningsetiske spørsmål i forbindelse med selve forskningsprosjektet.

NESHs vurderinger

Komiteen har drøftet de forskningsetiske sidene av saken med utgangspunkt i [*Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi*](#) (NESH 2016). Komiteen viser også til gjeldende lovverk, herunder forskningsetikkloven fra 2017, samt personvernforordningen og personopplysningsloven fra 2018. I behandlingen måtte NESH først, på møte 13. desember 2019, avklare hvorvidt denne saken handler om forskning og derfor faller inn under NESHs virkeområde.

Dreier det seg om forskning?

I dette spørsmålet har NESH innhentet informasjon fra de ulike aktørene i saken. Utgangspunktet for henvender var at skoleelever og formidlere ble brukt i et forskningsprosjekt som ikke var forskningsetisk forsvarlig. Ledelsen ved BA, altså både direktør og prosjektleder, har i svaret til henvender redegjort for de vurderingene som var gjort. Samtidig, hevder henvender, begynte ledelsen å omdefinere prosjektet til *ikke* å være forskning, og at dette innebar at de forskningsetiske forpliktelsene var mindre.

NESH har derfor sett nærmere på dokumentasjonen om prosjektet. Utgangspunktet er en «Interessesøknad for samarbeidsprosjekt» fra BA til KT 13. desember 2018. Her presenteres BA som «en periodisk modell for kunstnerisk produksjon og forskning». Den samme formuleringen brukes på nettsidene. Formuleringen indikerer at BA ikke er en forskningsinstitusjon, etter forskningsetikklovens definisjon, men like fullt en institusjon som driver med forskning.

I søknaden til KT som gav grunnlag for økonomisk støtte, skisseres «et forskningsprosjekt i samarbeid med KT, Bergen kommune, Hordaland fylkeskommune og Fakultetet for kunst, musikk og design, UiB». Formålet med prosjektet er å utvikle nye former for formidling som kan ha overføringsverdi til andre DKS-prosjekter. Fakultetet ved Universitet i Bergen er oppført som

«vertskap for en avsluttende fagdag der forskningsresultatene presenteres offentlig». Samarbeidet med universitetet underbygger en oppfatning om at det her er snakk om forskning.

Videre, i skjema for samtykke som benyttes i prosjektet, blir det bedt om tillatelse til å innhente informasjon som «forskningsgrunnlag», og formålet beskrives som å «forske på egne formidlingsmetoder.» I presentasjonen av prosjektet for de ansatte er det formulert både «Forsknings spørsmål» og «Forskningsmål». Også av denne grunn mener NESH det er rimelig å anse prosjektet som forskning.

NESH ønsket derfor en presisering fra BA på følgende spørsmål (e-post 6.12.2019):

Kan du derfor klargjøre om prosjektet er forskning/FoU eller ikke? Du skriver om «å trekke lærdom», «skape en overførbar metode», og å «samle inn og sammenstille informasjon», med tanke på «et resultat som skal publiseres», men omtaler det ikke eksplisitt som «forskning» eller FoU. En avklaring her er viktig for NESH, gitt vårt mandat og virkeområde. Også i forarbeidene til forskningsetikkloven fremgår det at: «Institusjonene må være tydelige på hva som er å anse som forskning og hva som er andre typer oppdrag.» (Prop. 158 L (2015–2016), pkt, 4.2.1).

I tilsvaret presiserte Ingrid Haug Erstad ved BA følgende (e-post 10.12.2019):

Jeg forstår det slik at hovedspørsmålet dere har er hvorvidt vi anser prosjektet for å være forskning, slik det forstås innenfor forskningsinstitusjoner (slik som universiteter). Bergen Assembly har ikke forskning som en av sine hovedoppgaver, og anser seg ikke som en forskningsinstitusjon. (Derfor var det i forrige mail en utgreiing om vår institusjonsmodell.) Prosjektet har ikke verdt [sic!] tilrådt av et personvernombud. Det er frivillig for ansatte å delta, noe det er blitt informert om skriftlig i forkant av første intervjurunde. Data skal ikke benyttes til annen forskning.

Som dere kan se i interessesøknaden til Kulturtanken som er vedlagt er dette *ikke enda* et forsknings-/FOU-prosjekt. Særlig to setninger i vår henvendelse til dem indikerer at dette, på nåværende stadium, er et forprosjekt *det kan være aktuelt å utvide* til et forskningsprosjekt skulle Kulturtanken være interessert i dette.

Svaret underbygger påstanden om at prosjektet – sett fra ledelsens side – *ikke* er et forskningsprosjekt. Også Karlsen legger til dette til grunn og «stiller [seg] bak de uttalelsene som tidligere er gitt av konstituert direktør ved Bergen Assembly» (Karlsen til NESH, 24.01.2020)

Den signerte samarbeidsavtalen mellom KT og BA er imidlertid klargjørende: Her står det at «Bergen Assembly skal engasjere formidlingsfaglig kompetanse som skal forske på resultater og prosesser i formidlingsarbeidet». Det er også krav i avtalen om god forskningspraksis med henvisning til etiske regler og retningslinjer (§ 3): «Arbeidet skal gjennomføres i samsvar med god forskningspraksis. Prosjektansvarlig plikter å følge gjeldende lover og forskrifter samt de regler og retningslinjer som er relevante for gjennomføringen av prosjektet, herunder etiske regler og retningslinjer samt anerkjente kvalitetsstandarder og normer.» Videre presiserer kontrakten at «Samtykke skal innhentes fra intervjuobjektene», med henvisning til personopplysningsloven.

NESHs vurdering er at avtalen entydig legger til grunn at det handler om «å forske» og at det skal skje «i samsvar med god forskningspraksis».

Samlet sett finner NESH at prosjektet utvilsomt må forstås som forsknings- og utviklingsarbeid (FoU). Prosjektet er basert på etablerte metoder som intervjuer, spørreundersøkelser og deltakende observasjon. NESH finner derfor at prosjektet må vurderes i sammenheng med anerkjente normer og forskningsetiske retningslinjer, på lik linje med annen forskning.

- *NESH anbefaler at Kulturtanken og andre offentlige myndigheter som finansierer FoU både i utlysninger og kontrakter er tydelige på at prosjekter som mottar finansiering faktisk er FoU. Det bør fremgå eksplisitt at forskningsetikk og personvern er forutsetninger for å motta støtten (jf. forskningsetikkloven og personopplysningsloven).*
- *NESH anbefaler tilsvarende at Bergen Assembly og andre institusjoner og aktører som mottar finansiering til FoU er tydelige på at prosjektet faktisk er FoU (jf. Prop. 158 L (2015–2016), pkt. 4.2.1).*
- *Institusjonene må ha rutiner for å sikre at forskningsetikk og personvern og blir ivaretatt.*

Sentrale forskningsetiske spørsmål

Siden det er etter NESHs oppfatning er snakk om forskning, er det spesielt tre spørsmål NESH mener er sentrale i denne saken:

a) Informert samtykke

I forskning er informert samtykke et grunnleggende forskningsetisk prinsipp. Det gjelder uavhengig av hva som er det juridiske grunnlaget for behandlingen av personopplysninger. Det etiske samtykket handler om å sikre menneskeverdet og personvernet til dem som deltar i forskning. Og samtykket må være fritt, informert og uttrykkelig (NESH 2016, del B, 5-8).

NESH har fått tilgang til prosjektets «Tillatelse til å innhente informasjon som forskningsgrunnlag». Slik NESH forstår det, skal skjemaet ha vært fremlagt for de ansatte formidlerne, men ikke for elevene som deltok i formidlingsprosjektet.

Redegjørelsen fra Karlsen bekrefter at det *ikke* er innhentet samtykke fra barna til å delta i forskning:

Elever som har deltatt i DKS-prosjektet i regi av sine skoler, har ikke deltatt i Kulturtankprosjektet. Som den som utfører Kulturtankprosjektet har jeg derfor ikke tilgang til informasjon som kan knytte intervjumaterialet som er innhentet til enkeltelever. Det er derfor ikke innhentet informert samtykke fra elever. (Karlsen til NESH, 24.01.2020).

Her etableres altså et skille mellom deltakelse i DKS-prosjektet og deltakelse i Kulturtankprosjektet, som tilsynelatende gjør spørsmål om informert samtykke fra barna overflødig.

NESH sin vurdering er at denne redegjørelsen er mangelfull. Prosjektets organisering fritar ikke prosjektleder fra den forskningsetiske forpliktelsen til å innhente informert samtykke fra barna som er gjenstand for forskning, *uavhengig av om det samles inn personopplysninger eller ikke*.

Når det gjelder de ansatte formidlerne, forklarer Karlsen at de *ikke* har vært gjenstand for forskning: «Formidlingsmetoden som er utviklet i DKS-prosjektet har vært undersøkelsens 'objekt'.» De som har deltatt, «har agert som frivillige informanter», mens henvender ikke stilte seg «til rådighet for dette prosjektet». (Karlsen til NESH, 24.01.2020).

Henvender hadde imidlertid klare reservasjoner mot å signere og tilkjenne at han opplevde et betydelig press i situasjonen, ettersom de involverte forskerne samtidig var hans overordnede ledere.

NESHs vurdering er at redegjørelsen fra Karlsen er mangelfull. Det er vanskelig å forske på selve metoden uten å forske på både elever og formidlere som bruker metoden i praksis. De ansatte er dessuten satt under press fordi prosjektleder har en overordnet lederstilling ved BA. Vilkåret om at samtykke fra de ansatte skal være *fritt*, er derfor ikke oppfylt: «At samtykket er *fritt*, betyr at det er avgitt uten ytre press eller begrensninger av personlig handlefrihet.» (NESH 2016: 8, Samtykke og informasjonsplikt).

- *NESHs vurdering er at prosjektet ikke tilfredsstillende det forskningsetiske kravet om å innhente samtykke fra barna og at samtykke fra de ansatte ikke kan sies å være fritt.*

b) Forpliktelse i kollegiale forhold

Gitt at henvender ikke ønsket å delta i forskningsprosjektet og oppgir å ha blitt presset av ledelsen til å delta, reiser saken også spørsmål om institusjonens forskningskultur. I NESHs retningslinjer står det at «forskere skal arbeide i samsvar med forskningsetiske normer, for eksempel om åpenhet, saklighet og vilje til (selv)kritikk, og derved bidra til miljøer som fremmer god forskning». Her har også institusjonene et stort ansvar: «Forskningsinstitusjonene skal tilrettelegge for et miljø som fremmer god forskning. De må opprettholde en fruktbar diskusjonskultur og en produktiv forvaltning av faglig uenighet [...] De må ikke kneble kritikk ved å vise til lojalitetsforpliktelser eller krav om lydighet.» (NESH 2016, punkt 31, Forpliktelse i kollegiale forhold). NESH mener saken tilkjenner en prosess hvor kollegiale forpliktelser ikke er tilstrekkelig ivarett.

- *NESHs vurdering er at det er et brudd på de forskningsetiske retningslinjene dersom ansatte presses til å delta i forskning mot sin uttrykkelige vilje. Bergen Assembly har som ansvarlig institusjon ikke tatt tilstrekkelig hensyn til de ansattes integritet og rettigheter.*

c) Prosjektleders ansvar

Henvender påstår at Karlsen blander sine roller som ansatt ved henholdsvis KA og KMD på en måte som gjør at spørsmål om personvern og forskningsetikk havner mellom to stoler. Karlsen, derimot, forklarer at prosjektet *ikke* er tilknyttet KMD, og videre, at Kulturtankenprosjektet *ikke* «er gjennomført i min rolle som professor ved UiB». (Karlsen til NESH 24.01.2020): «Vår (kunstfaglige) praksis ligger utenfor undervisningssektoren, ulikt andre ansatte ved feks UiB. Min praksis er derfor knyttet opp til min uavhengige kuratorpraksis og mitt arbeid ved Bergen Assembly.» (Karlsen til NESH, 24. januar 2020).

NESH legger til grunn at Karlsen, i egenskap av å være forskningsleder ved BA, er ansvarlig prosjektleder (jf. NESH 2016, D.33, Veileder og prosjektleders ansvar). Hun har derfor et hovedansvar for de forskningsetiske manglene ved prosjektet. Dette gjelder uavhengig av hennes ansettelsessted eller stillingstittel.

NESH har forståelse for at samtidskunsten er et fagområde hvor det kan være vanskelig å trekke klare grenser mellom forskning, undervisning og formidling. Det står imidlertid ikke i motstrid til sammenblendingen av roller i selve søknaden, hvor Karlsen er oppført som ansatt ved UiB og UiB er innskrevet som en samarbeidspartner. NESH understreker at forskere har et selvstendig ansvar for å framtre med klarhet om sine ulike roller (NESH 2016: B.18, Ansvaret for å opptre med klarhet).

- *NESHs vurdering er at Karlsen som prosjektleder har et ansvar for de forskningsetiske manglene ved prosjektet. Uklarhet om roller innebærer at også KMD er involvert som samarbeidspartner i prosjektet.*

NESH vil derfor oppfordre KMD til å se på saken i tråd med UiBs egne [retningslinjer for behandling av saker om mulige brudd på anerkjente forskningsetiske normer](#). NESH mener det er spesielt relevant å avklare hvilket forskningsetisk ansvar universitetets egne ansatte har når de leder eller deltar i prosjekter knyttet til bistillinger ved andre institusjoner, jf. [prinsipper for sidegjøremål for ansatte ved Universitet i Bergen](#).

Konklusjon

NESH har avgrenset saken til spørsmål som er forskningsetisk relevante (listen er ikke uttømmende).

- *NESH anbefaler at Kulturtanken og andre offentlige myndigheter som finansierer FoU både i utlysninger og kontrakter er tydelige på at prosjekter som mottar finansiering faktisk er FoU. Det bør fremgå eksplisitt at forskningsetikk og personvern er forutsetninger for å motta støtten (jf. forskningsetikkloven og personopplysningsloven).*
- *NESH anbefaler tilsvarende at Bergen Assembly og andre institusjoner og aktører som mottar finansiering til FoU er tydelige på at prosjektet faktisk er FoU (jf. Prop. 158 L (2015–2016), pkt, 4.2.1). Institusjonene må ha rutiner for å sikre at forskningsetikk og personvern og blir ivarettatt.*
- *NESHs vurdering er at prosjektet ikke tilfredsstiller det forskningsetiske kravet om å innhente samtykke fra barna og at samtykke fra det ansatte ikke kan sies å være fritt.*
- *NESHs vurdering er at det er et brudd på de forskningsetiske retningslinjene dersom ansatte presses til å delta i forskning mot sin uttrykkelige vilje. Bergen Assembly har som ansvarlig institusjon ikke tatt tilstrekkelig hensyn til de ansattes integritet og rettigheter.*
- *NESHs vurdering er at Karlsen som prosjektleder har et ansvar for de forskningsetiske manglene ved prosjektet. Uklarhet om roller innebærer at også KMD er involvert som samarbeidspartner i prosjektet.*

NESH understreker at det ikke er forskningsetisk forsvarlig å omgå forskningsetiske forpliktelser ved å relativisere forskningsbegrepet. I løpet av det siste året har NESH registrert en liknende tendens i flere andre prosjekter hvor forskningsetikken settes under press. Komiteen er bekymret for denne utviklingen (jf. [NESH 2019/195](#)).

Med vennlig hilsen

Elisabeth Staksrud
Leder, NESH

Vidar Enebakk
Sekretariatsleder, NESH

Dokumentet er elektronisk godkjent.

Kopi:

- Kulturtanken, ved Ståle Stenslie
- Bergen Assembly, ved Ingrid Haug Erstad
- Anne Szefer Karlsen, prosjektleder ved Bergen Assembly og professor ved Fakultetet for kunst, musikk og design
- Universitetet i Bergen:
  - o Fakultetet for kunst, musikk og design, ved dekan Frode Thorsen
  - o Personvernombudet, ved Janecke Helene Veim